

**ПОНЯТТЯ «МЕТОДИЧНИЙ ТЕРМІН»
В АНГЛОМОВНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ**

**CONCEPT "METHODICAL TERM"
OF ENGLISH-SPEAKING PEDAGOGICAL DISCOURSE**

Цимбал Ю.О.,

*аспірант кафедри іноземної філології
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*

У статті систематизовано й охарактеризовано наявні в лінгвістиці підходи до визначення поняття дискурсу, зокрема з'ясовано структурні характеристики цього багатовимірного явища, центральне поняття досліджуваного дискурсу; встановлено типологію дискурсу, а також виявлено основні універсальні та специфічні властивості англomовного педагогічного дискурсу. Наведені складники текстової інформації (контекст, автор, адресат, інтертекстуальність) і його соціокомунікативні складники (походження, мотивація). Робота виконана із застосуванням когнітивно-дискурсивного, комунікативно-прагматичного підходів до досліджень.

Сучасний англomовний науковий дискурс визначено як тип комунікативної діяльності у сфері наукового спілкування з притаманними йому усною, письмовою та паралінгвальною формами реалізації, що відбувається в межах визначеного каналу комунікації, регулюється тактиками та стратегіями учасників і тягнє до формування нових мовленнєвих жанрів наукової комунікації. Окреслюються основні проблеми дослідження педагогічного дискурсу у вітчизняній і зарубіжній лінгвістиці.

Основними мовними рисами наукового дискурсу є послідовність, експліцитність, точність, логічність, об'єктивність, регламентованість, термінологічність. Указано, що зміст дискурсу може визначатися лише зв'язком понять «текст» і «мовлення».

Висвітлено підходи для аналізу дискурсу, описано підтипи й типи дискурсу. Виокремлено основну мету педагогічного дискурсу та підходи до розв'язання основних проблем, а саме: функції різних видів висловлювання (ствердження, запитання, відповідь) і способи їх інтерпретації; послідовність висловлювань різних функційних типів і способів. Виділено вихідні компоненти, а саме: термін, термінологія, методична термінологія, англomовний дискурс, педагогічні стратегії.

Ключові слова: аналіз, термін, термінологія, дискурс, англomовний педагогічний дискурс.

В статье систематизированы и охарактеризованы существующие в лингвистике подходы к определению понятия дискурса, в частности выяснены структурные характеристики этого многомерного явления, центральное понятие исследуемого дискурса; установлена типология дискурса, а также выявлены основные универсальные и специфические свойства англоязычного педагогического дискурса. Приведены составляющие текстовой информации (контекст, автор, адресат, интертекстуальность) и его социокоммуникативные составляющие (происхождение, мотивация). Работа выполнена с применением когнитивно-дискурсивного, коммуникативно-прагматического подходов к исследованиям.

Современный англоязычный научный дискурс определен как тип коммуникативной деятельности в сфере научного общения с присущими ему устной, письменной и паралингвальной формами реализации, осуществляется в пределах определенного канала коммуникации, регулируется тактиками и стратегиями участников и тяготеет к формированию новых речевых жанров научной коммуникации. Определяются основные проблемы исследования педагогического дискурса в отечественной и зарубежной лингвистике.

Основными языковыми чертами научного дискурса является последовательность, эксплицитность, точность, логичность, объективность, регламентированность, терминологичность. Указано, что содержание дискурса может определяться только связью понятий «текст» и «речь».

Освещены подходы для анализа дискурса, описаны подтипы и типы дискурса. Охарактеризована основная цель педагогического дискурса и подходы к решению основных проблем, а именно: функции различных видов высказывания (утверждения, вопрос, ответ) и способы их интерпретации; последовательность высказываний различных функциональных типов и способов. Выделены исходные компоненты, а именно: срок, терминология, англоязычный педагогический дискурс, педагогические стратегии.

Ключевые слова: анализ, срок, терминология, дискурс, англоязычный дискурс.

In the article the approaches to definition of a concept of a discourse existing in linguistics are systematized and characterized, in particular it is found out structural characteristics of this multidimensional phenomenon, the central concept of the studied discourse; it is established discourse typology and also the main universal and specific properties of an English-speaking pedagogical discourse are revealed. The given making text information: context, author, addressee, intertextuality that his socio-communicative components, origins, motivation. Work is performed with application cognitive discourse, communicative and pragmatical approaches to researches.

The modern English-speaking scientific discourse is defined as type of communicative activity in the sphere of scientific communication with characteristic in oral, written and paralingval realization forms, occurs within a certain communication channel, is regulated by tactics and the strategy of participants and gravitates to formation of new speech genres of scientific communication. The main problems of a research brightly a pedagogical discourse in our and foreign linguistics are defined.

The main language lines of a scientific discourse are the sequence, explicit, the accuracy, logicity, objectivity, registration, termin means. It is specified that the maintenance of a discourse can be defined only by communication of the concepts "text" and "speech".

Approaches for the analysis of a discourse are lit, it is described subtypes and types of a discourse. Singled out main objective of a pedagogical discourse and approaches to the solution of the main problems, namely: functions of different types of a statement (statement, question, answer) and ways of their interpretation; sequence of statements of various functional types; ways, means and sequence of introduction. Initial components are allocated, namely: term, terminology, methodical terminology, English-speaking discourse, pedagogical strategy.

Key words: analysis, term, terminology, discourse, English-speaking pedagogical discourse.

Постановка проблеми. Дискурс у своїх проявах за допомогою мовних засобів опосередковує нашу взаємодію один з одним і з науковими, соціальними, політичними, культурними й іншими не менш важливими формуваннями в суспільстві. Аналіз дискурсу є одним із сучасних комплексних підходів у вивченні соціальних і гуманітарних дисциплін, що уможливають дослідження тексту у зв'язку з його зовнішнім і позалінгвістичним оточенням.

Основним для представленого аналізу є адаптація під будь-який тематично функціональний тип дискурсу, що з'являється в засобах інформації, розрахованих на масового адресата (науковому, педагогічному, офіційному, політичному, релігійному, діловому тощо). Аналіз дискурсу враховує значну кількість чинників текстової інформації: контекст, автора, адресата, інтертекстуальність тощо, оскільки об'єктом дискурсивного аналізу є не тільки змістовне наповнення дискурсу, але і його соціокомунікативні складники, походження, мотивація.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні ідеї Р.О. Якобсона, Н.С. Трубецького, С.О. Карцевського й ін. отримали своє продовження у визначенні сутності дискурсу як використання мови. За такого трактування дискурс постає як родове поняття щодо видових понять тексту, діалогу.

Дослідження англomовного дискурсу, визначення його базових понять, створення класифікацій дискурсу стало предметом багатьох різновекторних наукових пошуків А.Д. Белової, Н.Д. Арутюнової, П.В. Зернецького, Е.С. Кубрякової, Ф.С. Бацевича, І.П. Сусова, Ю.С. Степанова, М.Л. Макарова, Т.А. ван Дейка, П. Серіо й ін. Ситуативний підхід інтерпретує дискурс у контексті соціальних, психологічних і культурних умов і обставин. Когнітивний підхід трактує дискурс як явище когнітивне, тобто як феномен, що безпосередньо стосується передачі знань.

Таким чином, дискурс досліджується в різних аспектах, що дозволяє розвивати та вдосконалювати теорію дискурсу, хоча, як підкреслює А.Г. Гурочкіна, питання про термінологічне

визначення дискурсу залишається відкритим, оскільки зміст може визначатися лише зв'язком понять «текст» і «мовлення».

Метою є опис особливостей англomовного педагогічного дискурсу в методичній термінології.

Постановка завдання:

1) установити аналіз особливостей англomовного педагогічного дискурсу в методичній термінології;

2) описати особливості англomовного педагогічного дискурсу в методичній термінології;

3) визначити термін «методична термінологія в англomовному педагогічному дискурсі».

Виклад основного матеріалу. Англomовна методична лексика вимагає дослідницької уваги передусім у синхронному плані. Детальний аналіз і впорядкування англomовного понятійно-термінологічного апарату сфери освіти є дуже важливим для вітчизняних науковців і працівників освіти. Зважаючи на те, що в наукових працях, присвячених цій темі, коло вирішуваних проблем було дуже обмеженим, а також на те, що цілісний аналіз особливостей англomовної методичної термінології не був предметом спеціального дослідження, ми поставили собі за мету заповнити цю прогалину.

Термінологічна лексика, відбиваючи досягнення й диференціацію сучасних наукових знань, відповідаючи рівню й інтенсивності науково-технічного прогресу, характеру виробничої, суспільно-культурної, політичної й економічної діяльності народу, його взаємодії з іншими етнічними спільностями, є важливим компонентом лексичного складу кожної розвиненої мови, яка є складною та багатогранною системою структурно-функціональних стилів [7, с. 252].

На думку багатьох дослідників терміносистем (А.С. Дяков, Р.Т. Кияк, З.Д. Кубелько), досить часто лише звернення до самих фактів науки й техніки, зіставлення лінгвістичних даних із науково-технічними, вивчення причинних зв'язків між ними дозволяє дати вичерпне пояснення багатьом лінгвістичним процесам, які мають місце в термінології.

Термінологія є автономним сектором будь-якої мови, що тісно пов'язаний із науковою, профе-

сійною діяльністю. Як сказала Л.М. Томіченко, «терміни кожної галузі науки, техніки, виробництва утворюють власні терміносистеми, які визначаються насамперед поняттєвими елементами професійного знання в їх відтворенні мовними засобами». Таким чином, мова є структурним елементом наукового знання. Як інструмент, за допомогою якого формуються наукові теорії, закони, принципи, положення, а також фіксуються результати науково-технічної творчості, термінологія є важливим складником науки й техніки [12, с. 160].

Під термінологією розуміють, як правило, сукупність спеціальної лексики, що використовується в певних царинах людської діяльності. Так, за словами Д.С. Лотте, термінологія – це «... не просто список термінів, а семіологічне вираження певної системи понять, яка відбиває певний науковий світогляд» [11, с. 247].

Є різні погляди на природу поняття «термін». Зокрема, Д.С. Лотте вважає, що термін – це особливе слово [13, с. 284–287], Г.О. Винокур і І.С. Шевченко дотримуються думки, що терміни – це не особливі слова, а лише слова в особливій функції, і роль терміна може виконувати будь-яке слово, яким би воно не було тривіальним [13, с. 284–287]. Багатоманітність поглядів учених на питання визначення терміна зумовлена переважно підходами до оцінювання здатності такого слова позначати різні поняття. Одночасно робиться спроба знайти деякі глибинні ознаки термінів, які дозволяють відокремити їх від інших одиниць мови й розчленувати всю множину термінів. Наприклад, Б.М. Головін і Р.Ю. Кобрін терміном розуміють «...слово чи підрядне словосполучення, що має спеціальне значення, яке виражає й формує професійне поняття й застосовується в процесі пізнання й освоєння наукових і професійно-технічних об'єктів і відношень між ними» [4, с. 104].

У лексикографічних і наукових джерелах поняття «дискурс» визначається як зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними, прагматичними, соціокультурними, психологічними факторами; текст, узятий в аспекті подій; мовлення, що розглядається як цілеспрямована соціальна дія, як компонент, що бере участь у взаємодії людей і механізмів їх свідомості; мовлення, занурене в життя [1, с. 136–137]. Є чимало підходів до аналізу та визначення дискурсу, проте досі немає чіткої дефініції, яка б охоплювала всі сфери його вживання.

У ранніх працях, присвячених дискурсу, він виступає як щось ототожене з текстом, але вже в середині ХХ століття простежується роз-

межування цих двох понять – «текст» і «дискурс» [13, с. 284–287], і останній починають розглядати як «функціонування мови в живому спілкуванні» [13, с. 284–287]. Е. Бенвеніст був одним із перших, хто надав дискурсу термінологічне значення та визначив його як «мовлення, що належить мовцю» [3, с. 448]. М. Фуко [14] розглядав дискурс як певну формацію, «атомом» якої є висловлення. Формації ж утворюють такі аспекти людського життя, як медицина, політика, право, наука тощо, а отже, можна говорити й про наявність різних дискурсів – медичного, політичного, правового, наукового й т. п. Усі галузі людського знання у баченні вченого являються сукупностями дискурсів.

Особливу зацікавленість викликають деякі положення українських лінгвістів І.С. Шевченка й О.І. Морозової, котрі запропонували такі критерії розрізнення типів і підтипів дискурсу: за формою – усний і письмовий; за видом мовлення – монологічний або діалогічний; за адресатним спрямуванням – інституційний і персональний (буттєвий); за умов різних настанов і комунікативних принципів: аргументативний, конфліктний і гармонійний дискурси; за соціально-ситуативним параметром – політичний, адміністративний, юридичний, військовий, релігійний, медичний, діловий, рекламний, педагогічний, спортивний, науковий, електронний (інтернет-дискурс), медійний дискурс (засобів масової інформації) тощо; за різноманітними характеристиками адресанта й адресата (соціально-демографічний критерій (дитячий, підлітковий дискурси та дискурс людей похилого віку, дискурс жіночий і чоловічий, дискурс мешканців міста й села)); соціально-професійний критерій (дискурс моряків, будівельників, шахтарів); соціально-політичний критерій (дискурс комуністів, демократів); за функціональною й інформативною складовими частинами: спілкування інформативне (емотивний, оцінний, директивний дискурси) і фатичне; за критерієм формальності та змістовності у функціонально-стильовому аспекті відповідно до жанрів і реєстрів мовлення (художній, публіцистичний, науковий та інші, офіційний і неофіційний) [13, с. 281–287].

А.Д. Белова у статті «Поняття «стиль», «жанр», «дискурс» [2, с. 11–14], урахувавши два основні фактори (сфери функціонування та характер комунікації), запропонувала класифікацію дискурсу. За сферами комунікації автор класифікує дискурс на академічний, бізнес-дискурс, дипломатичний, дискурс переговорів, політичний, педагогічний, рекламний, релігій-

ний, риторичний, дискурс сімейного спілкування, медичний, психотерапії, юридичний, ергодичний, Інтернетдискурс. За характером комунікації дискурс поділяється на спонтанний, підготовлений, офіційний, неофіційний, чоловічий, жіночий, підлітковий, дискурс людей похилого віку, аргументативний, конфліктний, авторитарний і лайливий.

На нашу думку, педагогічний дискурс передбачає двосторонню взаємодію викладача та студента через письмове чи усне завдання (у вузькому значенні). Центральним поняттям його є мікротекст – інструкція, на якій зосереджені навчально-пізнавальні потреби студента, цілі, задачі викладання, теоретичні дослідження в рамках комунікативної лінгвістики (у широкому значенні).

Вивчення педагогічного дискурсу Т.В. Єжова здійснює з позицій інтегративно цілісного підходу, що сполучає компетентнісний, системний, особистісно-діяльнісний, аксіологічний і культурологічний підходи. Характеризуючи педагогічний дискурс, вона виділяє такі аспекти: ціль, учасники, освітнє середовище, змістовий складник, умови спілкування, стилістична специфіка педагогічної взаємодії [6]. Ці аспекти відображають зв'язок із важливими лінгводидактичними засадами навчання мови: метою навчання, виховання й розвитку, психологічними особливостями учнів, особливостями навчального процесу відповідно до типу навчального закладу, вимогами навчальної програми, методами, прийомами, технологіями навчання.

Мета педагогічного дискурсу, на думку дослідниці, трикомпонентна: формування ключових компетентностей учасників освітнього процесу, повноцінна соціалізація особистості в суспільстві, становлення самоцінної особистості в особистій сфері. Загальна мета педагогічного дискурсу полягає в створенні умов для становлення цілісної людини з усіма її психофізичними, соціальними й особистісними характеристиками [6].

Педагогічним дискурсом називаємо процес мовленнєвого й немовленнєвого спілкування між тим, хто навчає, і тим, хто навчається; складниками цього процесу є суб'єкти спілкування – адресант і адресат (із певним набором особистісних характеристик), які мають відповідну інтенцію, установлюють між собою контакт; повідомлення, що містить навчальну інформацію; канал комунікації; контекст, що сприяє реалізації навчальної мети.

Аналіз педагогічного дискурсу передбачає розв'язання таких основних проблем: функції різних видів висловлювання (ствердження, запи-

тання, відповідь) і способи їх інтерпретації; послідовність висловлювань різних функційних типів; способи, засоби та послідовність введення тем; право мовців на мовлення (ким і як воно визначається, як реалізується). Суб'єкти (комуніканти) педагогічного дискурсу – учитель і учні (викладач і студенти) відповідно до правил інституційного дискурсу виконують постійні соціальні ролі. Учитель є організатором навчальної діяльності, його обов'язки – оцінювати досягнення вихованців; учень – активний учасник спілкування, у процесі дискурсу він реалізовує власний творчий потенціал. Ролі адресанта й адресата постійно змінюються, що поступово веде до реалізації цільових настанов у конкретній навчально-виховній ситуації й у навчанні в цілому. Крім адресанта, адресата й спостерігача (яким може бути хтось запрошений на урок), у педагогічному дискурсі може бути «ілюзорний (уявний) партнер» відповідно до дидактичної ситуації. Ним може бути образ іншої людини, що відтворюється пам'яттю, силою уяви [10, с. 232].

Виділимо найважливіші особливості педагогічного дискурсу, представлені в науковій літературі різними авторами. Ці особливості полягають у конкретно націленій меті (розширенні пізнавальних можливостей студента в організованому навчальному процесі); у психологічних характеристиках суб'єктів педагогічного спілкування, що проявляються в мотиваційній діяльності (наприклад, пов'язаної навчанням мови для формування особистості); у лімінотипі (єдності часу й місця, що характеризують організоване заняття); у стильових спрямуваннях педагогічної комунікації (урок, семінар, лекція, екскурсія, виховна година тощо), мовленнєвих жанрах (пояснення, оцінка, жарт, похвала, правило, прохання тощо); у жанрових особливостях текстів (тексти підручників, прислів'я, приказки, загадки відповідної тематики, навчальні пам'ятки, схеми мовного аналізу тощо).

Висновки. Проведене дослідження вказує на той факт, що сучасний англomовний дискурс вирізняється складною комунікативною організацією, яку можна виявити тільки під час глибокого аналізу. Педагогічному дискурсу притаманні зв'язність і логічність, він може сполучати в собі структурно-семантичні прояви інших видів дискурсів, комунікативно доречних у відповідній ситуації. Перспективним є виокремлення та детальне вивчення, наприклад, моделей педагогічного дискурсу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Арутюнова Н.Д. Дискурс. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. 2-е изд. Москва: Большая Российская энциклопедия, 1998. С. 136–137.
2. Белова А.Д. Поняття «стиль», «жанр», «дискурс», «текст» у сучасній лінгвістиці. Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. Серія «Іноземна філологія». 2002. Вип. 32–33. С. 11–14.
3. Бенвенист Э. Общая лингвистика. 3-е изд. М.: Эдиториал УРСС, 2009. 448 с.
4. Головин Б.Н., Кобрин Р.Ю. Лингвистические основы учения о терминах: учеб. пособие для филол. спец. вузов. М.: Высш. шк., 1987. 104 с.
5. Дискурс. Энциклопедия «Кругосвет». URL://www.krugosvet.ru/articles/82/1008254/1008254a1/htm#1008254-A-101 (дата звернення 28.10.2018).
6. Ежова Т.В. Педагогический дискурс и его проектирование. Интернет журнал «Эйдос». 2007. URL: <http://www.eidos.ru/journal/2007/09305.htm> (дата запиту: 28.10.2018).
7. Журавлева Т.А. Особенности терминологической номинации. Донецк: Донбасс, 1998. 252 с.
8. Каменская Т.Н. Понятие дискурса в лингвистике. URL: http://www.rusnauka.com/8_NND_2010/Philologia/60574.doc.htm (дата запиту: 28.10.2018).
9. Кіщенко Н.Д. Змістовна та протиставна структура денотативного простору англомовного тексту. Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація: матеріали VIII всеукр. наук. конф. (Харків, 5 лютого, 2009 р.). Харк. нац. ун-т. В.Н. Каразіна, 2009. С. 139–140.
10. Смелкова З.С. Педагогическое общение: теория и практика учебного диалога на уроках словесности: учебное пособие. М.: Флинта: Наука, 1999. 232 с.
11. Лотте Д.С. Основы построения научно-технической терминологии. М.: Изд-во АН СССР, 1961. 247 с.
12. Томіленко Л.М. Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови: монографія. Івано-Франківськ: Фоліант, 2015. 160 с.
13. Шевченко І.В. Дослідження понять «дискурс» та «текст» у сучасній лінгвістиці. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія «Філологічні науки». 2014. Книга № 2. С. 284–287.
14. Фуко М. Порядок в дискурсе. Воля к истине. URL: http://krotov.info/libr_min/21_f/uk/o_43.htm (дата звернення 28.10.2018).